

SO`Z TURKUMLARI O`RTASIDAGI SEMANTIK MUNOSABATLAR

Badalova Hamidaxon Xakimjonovna

Isxoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet

tillar instituti M.LNF-22 guruh magistranti.

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada o`rganilayotgan leksikaning leksik-semantik tahlilida leksemalarning ichki mazmuniga ta`sir ko`rsatadigan omillar aniqlanadi. Boshqa omillar qatorida leksemalarni nomlash jarayoniga inson omili ham ta`sir qiladi, chunki leksemani yaratish jarayoni bu so`z ona tiliga taalluqli bo`ladimi yoki boshqa tildan olingan bo`ladimi professionalga bog`liq bo`lishligi haqida ma`lumotlar keltirilgan..

**Kalit so`zlar:** Leksika, semantika, sinonimiya, semantika, guruhlanish, so`z ma`nosini omonimlik xususiyati, ideografik lug`at.

KIRISH O`rganilayotgan leksikaning leksik-semantik tahlilida leksemalarning ichki mazmuniga ta`sir ko`rsatadigan omillar aniqlanadi. Boshqa omillar qatorida leksemalarni nomlash jarayoniga inson omili ham ta`sir qiladi, chunki leksemani yaratish jarayoni bu so`z ona tiliga taalluqli bo`ladimi yoki boshqa tildan olingan bo`ladimi professionalga bog`liq bo`ladi. Ikkala holatda ham gap so`zning shakllanishi haqida bormoqda. Qarz olish manbasi bo`yicha ingliz va o`zbek ekologik leksikasini o`rganishda biz ichki va tashqi qarzlarni ajratib olishimiz mumkin. Til ichidagi qarz olish jarayonida leksik birlik tildan chiqmasdan shunchaki bir foydalanish maydonidan boshqasiga o`tadi va so`zning tashqi qobig` o`zgarishsiz qoladi, til semantikasi o`zgaradi, tilshunoslikda bunday jarayon terminatsiya deb ataladi. Tashqi qarz olish - bu chet tilidagi so`zni dastlabki leksikidan foydalanishni va undan keyin o`zlashtirayotgan tilining barcha jihatlariga moslashishni anglatadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Semantik tahlil bu – soʻzlar, jumlar, gaplarning ma'nosini talqin qilish jarayoni boʻlib, kompyuterlarga tabiiy tilni odamlarga xos tarzda qisman tushunish jarayonidir. Tildagi ma'no juda murakkab boʻlganligi sababli, semantikada ishlatiladigan turli xil nazariyalar mavjud: Lexical Semantics (Leksik semantika) mazmuni kontekst nuqtai nazaridan tushunish uchun matndagi soʻzlar va iboralarni dekonstruksiya qiladi. Bunga alohida otlar, fe'llar, sifatlar, prefikslar, tub soʻzlari, qoʻshimchalar yoki iboralar oʻrganish kiradi. Lugʻatning tizimli tashkil etilishi undagi ma'nolarning ma'lum bir umumiyliigi bilan tavsiflangan soʻz birikmalarining mavjudligida namoyon boʻladi. Soʻzlarning bunday assotsiatsiyalari leksik-semantik paradigmalari, paradigma kontenti deb ataladi. Paradigmatik munosabatlar, bir tomondan, leksik-semantik paradigmalarni (bundan buyon matnda qisqalik deb yuritiladi, shunchaki paradigmalari) tavsiflash uchun asos boʻlib xizmat qilsa, ikkinchi tomondan, ularning oʻzi soʻzlarning nutqning ma'lum bir qismiga tegishlilikiga bogʻliq. Shu munosabat bilan ob'ektiv ma'noli soʻzlar - otlar va atribut ma'noli soʻzlar - fe'llar, sifatlar, qoʻshimchalar oʻrtasida sezilarli farq mavjud. Paradigmatik munosabatlar voqelik hodisalari oʻrtasida mavjud boʻlgan mazmunli aloqalarni aks ettiradi. Bu munosabatlar esa til, undagi mavjud leksik-semantik tizim tomonidan «tuzatiladi». Shuning uchun soʻzlarga nisbatan faqat narsa va hodisalarni tasniflashga asoslangan tasniflar haqida gapirish qiyin. Yana bir narsa shundaki, u yoki bu soʻz birikmalarining ekstralingvistik yoki toʻgʻri lingvistik tizimga bogʻliqlik ulushi har xil boʻlishi mumkin. Soʻzning alohida ma'nosidagi semalar oʻrtasidagi, polisemantik soʻzdagi ma'nolar oʻrtasidagi va paradigma aʼzolari oʻrtasidagi munosabatlarni tahlil qilish shuni aytishga imkon beradiki, bir xil turdagi munosabatlar barcha darajalarda uchraydi. Paradigmalaridagi bu turdagi munosabatlar turli yoʻllar bilan ifodalanishi mumkin. Ba'zi paradigmalarda har xil turdagi munosabatlar mavjud, boshqalari esa faqat bitta. Biroq, paradigmaning tuzilishini belgilovchi doimiy ishlaydigan omillarni yodda tutish kerak, ya'ni: 1) koʻrsatilgan narsalar haqida (ya'ni haqiqat bilan bogʻliqlik haqida) va 2) gapning qaysi qismi voqelik hodisasini bildiradi. Misol qilib keltiradigan boʻlsak bahor, yoz, kuz,

qish kabi paradigmalari; ertalab tushdan keyin kechki tun kabi butunning qismlarini - kun, yil, qismlarini va hokazolarni bildiradi. Bu guruhlar bir-birini to'ldiruvchi munosabatlar bilan tavsiflanadi: unga kiritilgan so'zlar bir-birini almashtira olmaydi. Biroq, bunday munosabatlar bilan ham, voqelik hodisalari o'rtasidagi bog'lanishlar tufayli, bunday to'g'ri lisoniy xususiyatlar guruhlarini mavjudligini inkor etib bo'lmaydi. Bularga, masalan, ertalab, kechqurun, kunduz, tun so'zlari o'rtasida butunni voqelikning "bo'lagi" sifatida taqsimlash mumkin. Ushbu turdagi guruhlardagi bir-birini to'ldiruvchi munosabatlar ob'ektga baho, munosabat bildirish natijasida yuzaga keladigan o'xshashlik (sinonim) kiritiladi. Bular. LSWlar o'rtasidagi epidigmatik munosabatlar ham shu maydonga kiradi. Leksik kategoriyalar ikki jihatga bo'linadi: semasiologiya va onomasiologiya. Semasiologik jihatdan polisemiya (intraverbal kategoriya) kabi kategoriyalar ko'rib chiqiladi. Onomasiologikda - sinonimiya va antonimiya kabi kategoriyalar (interword kategoriyalari). Turli guruhlardagi fe'llarning leksik semantikasini ko'rib chiqish til tizimining uzluksizligi g'oyasini rivojlantiradi, garchi u mavjudligi amalda imkonsiz bo'lgan yagona universal tasnifni yaratishga kafolat bermasa ham. Ammo bunday tasnifni yaratish tilshunoslari uchun asosiy maqsad emas, balki pragmatik urinishlar natijasida lingvistik xususiyatga ega bo'lgan bir qator ko'p o'lchovli tadqiqot muammolari ilgari suriladi va ularning asosiylaridan biri tranzitivlik va semantik ko'plik bilan bog'liq. Tildagi aloqalar. Bu semantik_structuraga murojaat qilishni nazarda tutadi. Muntazam polisemiya hodisalarini aniqlash uchun so'z ma'nosini ifodalovchi semalarning munosabatini ko'rib chiqish zarur. Ierarxik tizim nafaqat bir guruh leksik birliklarining munosabatlari shaklida, balki so'z ma'nosi darajasida ham amalga oshiriladi. Hozirgi zamon semasiologiyasida so'z semantikasini tashkil etish ana shu uch xil munosabatlar tizimi sifatida qaraladi. Leksik-semantik guruh atamasiga kelsak, "tilning leksika-semantik tizimi" atamasi bilan bir qatorda "leksika-semantik so'z turkumi" tushunchasini birinchi marta V.Vinogradov ilgari surgan. Zamonaviy fan tilshunoslari turli leksik birliklarning ko'p sonli LSGlarini o'rganishgan, fe'llarning leksik-semantik guruhlar o'rganish jarayoni ayniqsa jadaldir. Bu shuni ko'rsatadiki,

"leksiko-semantik soʻzlar guruhi" atamasi oʻzbek adabiy tili lugʻatida juda samarali boʻlib chiqdi. Leksik-semantik soʻzlar guruhi - bu nutqning bir qismidagi soʻzlar sinfi boʻlib, ular juda umumiy integral semantik komponent yoki tarkibiy qismlarga va ma'nolarida tipik aniqlovchi differentsial komponentlarga ega boʻlib, funksional ekvivalentlik va muntazam polisemiyaning keng rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Semantik guruhlar tegishli leksik semalarga asoslanadi. Ammo, ikkinchi tomondan, leksik-semantik guruhlar hodisasi deganda, ularning tarkibi va shunga mos ravishda paradigmatisasi darajasida doimiy oʻzgarishlarga duchor boʻlgan soʻzlar yigʻindisi tushunilishi mumkin. Har bir guruhning (uning tuzilishi) tarkibi va paradigmatisasi harakatchan, doimiy oʻzgarishlarga duchor boʻladi. Tadqiqotchi F.P.Filin LSGning tarixiy oʻzgaruvchanlik kabi xususiyatiga eʼtibor qaratadi, u soʻzlarning leksiko-semantik guruhlarini tegishli til birliklari, muayyan tilning tarixiy taraqqiyoti mahsuli sifatida tushunadi. Oʻz navbatida, Kuznetsova E.V., "LSG soʻzlari leksik birliklarning aniq va aniq chegaralangan sinflarini ifodalamaydi. Bular bir-birining ustiga chiqadigan, bir-biriga kirib boradigan, bir_biri bilan "kesishadigan" soʻzlarning shunday uyushmalaridir. Ikkinchidan, bir xil turdagi, takrorlanuvchi semalarning mavjudligi guruh ichidagi barcha soʻzlarni ma'lum pozitsiyalar bilan bogʻlaydi. Barcha qarama_qarshilik bogʻlanishlarining yigʻindisi bunday guruhlarining ichki paradigmatisasi tuzilishini tashkil qiladi. Tuzilish ierarxik xususiyatga ega, chunki guruhning barcha elementlari – soʻzlar asosiy soʻz (arxisem) bilan xususiy bogʻlangan. Uchinchidan, bir leksik-semantik guruhga mansub soʻzlarning oʻxshashligi ularning sintagmatik belgilarining bir xilligida namoyon boʻladi. Soʻzlarning leksik ma'nolari tarkibida umumiy semantik komponentlarning mavjudligi ularning jumalarning bir qismi - yuqori darajadagi birliklar sifatida ishlash usullarini oldindan belgilab beradi. oʻrganish jarayoni ayniqsa jadaldir. Bu shuni koʻrsatadiki, "leksiko-semantik soʻzlar guruhi" atamasi oʻzbek adabiy tili lugʻatida juda samarali boʻlib chiqdi. Leksik-semantik soʻzlar guruhi - bu nutqning bir qismidagi soʻzlar sinfi boʻlib, ular juda umumiy integral semantik komponent yoki tarkibiy qismlarga va ma'nolarida tipik aniqlovchi differentsial komponentlarga ega boʻlib, funksional

ekvivalentlik va muntazam polisemiyaning keng rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Semantik guruhlar tegishli leksik semalarga asoslanadi. Ammo, ikkinchi tomondan, leksik-semantik guruhlar hodisasi deganda, ularning tarkibi va shunga mos ravishda paradigmatisasi darajasida doimiy o'zgarishlarga duchor bo'lgan so'zlar yig'indisi tushunilishi mumkin. Har bir guruhning (uning tuzilishi) tarkibi va paradigmatisasi harakatchan, doimiy o'zgarishlarga duchor bo'ladi. Tadqiqotchi F.P.Filin LSGning tarixiy o'zgaruvchanlik kabi xususiyatiga e'tibor qaratadi, u so'zlarning leksiko-semantik guruhlarini tegishli til birliklari, muayyan tilning tarixiy taraqqiyoti mahsuli sifatida tushunadi. O'z navbatida, Kuznetsova E.V, "LSG so'zlari leksik birliklarning aniq va aniq chegaralangan sinflarini ifodalamaydi. Bular bir-birining ustiga chiqadigan, bir-biriga kirib boradigan, bir-biri bilan "kesishadigan" so'zlarning shunday uyushmalaridir. Ikkinchidan, bir xil turdagi, takrorlanuvchi semalarning mavjudligi guruh ichidagi barcha so'zlarni ma'lum pozitsiyalar bilan bog'laydi. Barcha qarama-qarshilik bog'lanishlarining yig'indisi bunday guruhlarining ichki paradigmatisasi tuzilishini tashkil qiladi. Tuzilish ierarxik xususiyatga ega, chunki guruhning barcha elementlari – so'zlar asosiy so'z (arxisem) bilan xususiylar bog'langan. Uchinchidan, bir leksik-semantik guruhga mansub so'zlarning o'xshashligi ularning sintagmatik belgilarining bir xilligida namoyon bo'ladi. So'zlarning leksik ma'nolari tarkibida umumiy semantik komponentlarning mavjudligi ularning jumalarning bir qismi - yuqori darajadagi birliklar sifatida ishlash usullarini oldindan belgilab beradi. To'rtinchidan, bir semantik guruhga mansub so'zlarning o'xshashligi ularning ikkilamchi bog'lanishlari darajasida, variant munosabatlari sohasida namoyon bo'ladi. Bu o'xshashlik eng yaqqol ifodalangan muntazam polisemiya hodisasida namoyon bo'ladi, bu esa o'zining asosiy ma'nolarida semantik jihatdan o'xshash bo'lgan so'zlarning bir xil ikkilamchi ma'nolarni rivojlantirishi bilan ifodalanadi. Muntazam polisemiya o'zining tabiiy teskari tomoni sifatida bir semantik guruh so'zlarining muntazam sinonimiyasiga ega. Har qanday leksik-semantik guruhning muhim tarkibiy qismlaridan biri asosiy identifikator yoki asosiy so'zning mavjudligidir. Asosiy identifikator ma'lum xususiyatlarga ega va o'z guruhidagi

boshqa soʻzlardan sezilarli darajada farq qiladi. Asosiy soʻz, qoida tariqasida, guruhning boshqa leksik birliklariga qaraganda keng tarqalgan. Uning qoʻllanish chastotasining yuqoriligi uning lugʻaviy maʼnosi, birinchi navbatda, umumlashtirish bilan ajralib turishi bilan bogʻliq. Qoida tariqasida, bu soʻz neytral stilistik rangga ega, unda maʼnoning konnotativ elementlari yoʻq. Shuning uchun ham, etishmayotgan konkretlashtiruvchi bilan birga, bu asosiy soʻz deyarli har qanday kontekstda paydo boʻlishi mumkin. Asosiy soʻzning semantikasi leksik-semantik guruh mavzusini namoyon qiladi. Shunday qilib, soʻzlarning semantik guruhlari hali ham asosiy boʻlib qolmoqda. Leksik tizimning har bir birligi mazmuni oʻxshashligi va boshqa birliklar bilan maʼlum assotsiatsiyalari asosida maʼlum sohalarga kiradi. Tizim sifatida lugʻat birliklari nafaqat oʻzaro bogʻlangan, balki boshqa sohalarning "soʻzlari_tushunchalari" bilan ham oʻzaro taʼsir qiladigan bunday sohalar toʻplamidir. Lugʻatning tizimli tabiatining eng muhim koʻrinishlaridan biri bu tilning lugʻat tarkibini uning birliklarini semantik sohalar (umumiy maʼnoli soʻzlar sinflari) boʻyicha taqsimlash orqali izchil tasvirlashning asosiy qobiliyatidir. Lugʻatning bunday tasnifi ideografik lugʻatlarda keltirilgan. Butun soʻz boyligi katta soʻz turkumlariga, soʻngra kichik turkumlarga va nihoyat, leksik-semantik guruhlariga boʻlinadi, masalan, qarindoshlik belgilari, harakat, uzatish, yaratilish, yoʻq qilish, rang belgilari va boshqalar. Lugʻat birliklari boʻyicha taqsimlangan. Bunday guruhlar bir-biriga mutlaqo qarama-qarshi boʻlishi va tegishli taʼriflar yordamida tavsiflanishi mumkin. Bunday tizimlashtirish quyi darajadagi birliklarni ierarxik jihatdan yuqori darajadagi birliklar sinflariga ketma-ket kiritishga asoslanadi. Lugʻatning tizimligining yana bir koʻrinishi undagi keng ifodalangan sinonimiya, antonimiya, konversiya, soʻz yasaliş va boshqa munosabatlardir. Izohlovchi lugʻatlarga murojaat qiladigan boʻlsak, bir xil tovush (va grafik) qobiqlarga ega boʻlgan minimal leksik birliklar ("soʻz tushunchalari") guruhlariga boʻlinganligini koʻrish oson. Tilning lugʻat tarkibini juda aniq, xilma-xil boʻlsa-da, tizimlashtirish turi soʻzlar sinflarining qarama-qarshiligi bilan ifodalanadi. Lugʻatning izchilligi nafaqat uning tasnifida, balki nutqda (matnda) til birliklarining muayyan qoʻllanish qonuniyatlarida ham uchraydi. Keyinchalik koʻrsatib

o`tilganidek, o`xshash yoki qarama-qarshi ma'noli so`zlar (bir xil leksik-semantik guruh birliklari, sinonimlar, antonimlar va boshqalar) o`xshash leksik moslikka ega bo`lib, bu ularning ichki xususiyatlarining tashqi ifodasidir. Bundan tashqari, barcha erkin bo`lmagan leksik moslikni tartibga solish va tizimlashtirish, uni cheklangan miqdordagi (bir necha o`nlab) leksik funktsiyalarga ("chuqur ma'nolar") qisqartirish mumkin bo`lib chiqdi. Buning yordamida turli xil kombinatsiyalarning funktsional bir xilligini aniqlash mumkin. Leksik-semantik tizim ko`p jihatdan boshqa til tizimlariga o`xshaydi. Shu bilan birga, har qanday boshqa tizim kabi, uning o`ziga xos xususiyatlari bor, bu birinchi navbatda uning birliklarining tabiati va tarkibi bilan izohlanadi. Lingvistik semantika tilning lug`atini ham o`rganadi. Grammatik tuzilish va shunga ko`ra leksik va grammatik turlarga bo`linadi. Leksik semantika leksik (obyektiv) ma'noni o`rganadi, ya'ni ma'lum lisoniy birlikni butun shakllar tizimida. Ko`rib turganingizdek, tushuncha va ma'no, turli fanlarga tegishli bo`lishiga qaramay, korrelyatsion kategoriyalar bo`lib, asosan bir hildir. Ma'no so`zni tan olish va tushunish uchun zarur va etarli bo`lgan tushuncha belgilarining minimal qismi sifatida biroz soddalashtirilgan tarzda ifodalanishi mumkin. Tushuncha va ma'no o`rtasidagi farq shundaki, bitta hodisa (belgining mazmuni) turli tomonlardan (ya'ni, mos ravishda, aqliy yoki lingvistik jarayonlar nuqtai nazaridan) va turli darajadagi chuqurlik bilan ko`rib chiqiladi. Ma'no bejiz sodda, oddiy tushuncha deb nomlanmaydi, uni ob'ekt (hodisalar) timsoli sifatida belgilaydi. Ona tilida so`zlashuvchiga xos bo`lgan va ko`pincha tilda mustahkamlangan fangacha bo`lgan tushunchalarga asoslanadi. Semantik guruh nutqning bir qismidagi so`zlarni birlashtiradi, unda umumiy grammatik semalarga qo`shimcha ravishda kamida bitta umumiy sema mavjud. Toifa-leksik (arxisem, sinf). Bunday semalar so`z semantikasida o`zlari aniqlovchi bo`lgan grammatik semalar bilan ularni o`zi aniqlashtirishga xizmat qiluvchi boshqa barcha leksik semalar o`rtasida oraliq o`rinni egallaydi. Masalan, ket fe`li ma`nosida harakat, o`timsizlik grammatik semalari va turkum-leksik "harakat" semalari uchraydi. "Oyoqlar yordamida", "qattiq yuzada" differensial semalar unga bog`liq ko`rsatilgan. Bir leksik semantik guruhga mansub so`zlar qator umumiy paradigmatic va sintagmatic belgilarga ega. Bitta

semantik guruh (SG) soʻzlarining asosiy paradigmatic shundaki, ularning maʼnolari bitta turkum-leksik semaga ega boʻladi. Bu sema guruhning semantik asosini tashkil etib, har bir alohida soʻzda differensial semalar yordamida sayqallanadi. Masalan, dub - urish - "terini maxsus eritmalarda namlash orqali davolash" fe'li ma'nosida kategorik-leksik "ishlov berish" va differensial semalarni ajratish mumkin: "ixtisoslashgan ob'ekt" (teri), ". ishlov berish usuli" (choʻktirish), "vosita" (eritma). Bir guruh soʻzlarning oʻta muhim, xarakterli jihati shundan iboratki, turkum semani aniqlovchi differensial semalar ularda takrorlanib, bir xil turga aylanadi. Kategorik sema uni takomillashtirishning biron bir emas, balki muayyan oʻziga xos tomonlarini nazarda tutadi, "aniqlaydi". Bu jihatlar doirasida tipik differensial semalar shakllanadi. Shu munosabat bilan har bir alohida leksik-semantik guruhda differensial semalar toʻplami oʻziga xos boʻlib chiqadi. Barcha qarama-qarshilik bogʻlanishlarining yigʻindisi bunday guruhlarining ichki paradigmatic tuzilishini tashkil qiladi. Tuzilish ierarxik xususiyatga ega, chunki guruhning barcha elementlari – soʻzlar - asosiy, yordamchi soʻzlar bilan xususiy bogʻlangan. Tadqiqot amaliyoti shuni koʻrsatadiki, har bir SG da bunday kalit soʻzlar mavjud va ma'lum xususiyatlarga ega. Ular eng koʻp qoʻllaniladi; demak, predmetning qoʻshilish holati bildirilgan 20 ming soʻz birikmasidan 4227 tasida predmetni qoʻshish feʼllarining SG asosi boʻlgan olmoq (olmoq) fe'li qayd etilgan. Bu ushbu guruhning boshqa fe'llaridan foydalanishdan sezilarli darajada oshadi. Bundan tashqari, har bir soʻz oʻzining differensial semalarining xususiyati va soniga qarab bir nechta kichik guruhlariga kiritilishi va ularda turli xil soʻzlar bilan birlashtirilishi mumkin. Uning ma'nosida ob'ekt biriktirilgan har qanday oʻziga xos vositaga ishora mavjud (qoʻl, vilkalar, qarmoq va boshqalar). Boshqa tomondan, saralash fe'li "ob'ektning miqdori" differensial semasi boʻlgan fe'llarning kichik guruhiga kiradi. Umuman olganda, leksik-semantik guruhlarining paradigmatic tuzilishi "maydon" deb ataladigan xususiyatga ega. "Maydon" markazi asosiy maʼnolarida eng keng tarqalgan, eng noaniq, eng umumiy soʻzlar bilan ifodalanadi. Bu soʻzlar aniqroq va kamroq tarqalgan soʻzlar bilan oʻralgan. Soʻzning ma'nosi qanchalik ixtisoslashgan boʻlsa, u shunchalik kam qoʻllanilsa, u shunchalik

chekka tomon tortiladi. shuningdek, uslubiy belgiga ega bo'lgan barcha so'zlarni, shuningdek, boshqa semantik guruhlardan guruh doirasiga "chizilgan" so'zlarni o'z ichiga oladi. Vasilevning fikriga tayangan holda shu aniqlandiki leksik birliklar - metaforik nominatsiyalar o'rtasidagi semantik munosabatlarni o'rganishda komponent tahlilini birinchi o'ringa qo'yib, turli tasniflash tamoyillaridan foydalanish kerak. Shu bilan birga, tasvirlangan lug'atning metaforizatsiyaga duchor bo'lgan ichki tuzilishi "pastdan so'zni aniqlash" orqali tahlil qilinadi, ya'ni. semantik mikrotizimlarni sinonimik, antonimik guruhlar tahlil qilish va ularni keyinchalik identifikatorlar yordamida katta semantik sinflarga birlashtirish orqali amalga oshiriladi. Rus tilshunosi N.I. Tolstoyning qayd etishicha, semasiologiyaning zimmasidagi ish uzoq vaqt —so'z ma'nosining o'zgarishil, ya'ni diaxronik nuqtai nazardan tadqiq etish bo'lib qoldi. So'z ma'nosining o'zgarishi, asosan, so'z ma'nosining taraqqiyoti, yangi hosila ma'no berib borishidan iborat. Semantik maydon doirasida amalga oshirilgan ilmiy tadqiqot ishlari ichida A. Nurmonov, H. Neematov, R. Rasulov, I. Qochqortoyev, E. Begmatov, T. Mirzaqulov, Sh. Iskandarova, O. Bozorov, R. Safarova, S. Muhamedova, B. Qilichev, M. Narziyeva, H. Hojiyeva kabi tadqiqotchilarning ilmiy kuzatishlari va olingan xulosalari o'zbek tili leksikasini semantik nazariya asosida o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Sh. Iskandarova olamning guruhlarga bo'linishi va uning tilda aksetishi haqida batafsil fikr yuritib, shaxs mikromaydonidan faoliyat ko'rsatuvchi 100 ga yaqin semantik guruh haqida ma'lumot beradi. A. Abdiyev o'zbek tili morfem paradigmaticasi va sintagmatikasi masalalari ustida to'xtalar ekan, funksional-semantik maydonning xususiyatlarini yoritib berishga harakat qilgan. U maydon bir umumiy mazmun yoki shakl o'xshashligi asosida turli sathlarga tegishli birliklarning funksional-semantik birlashuvidir deb e'tirof etadi. Ekologik terminlar semantik aspektida gapda so'zlarning o'zaro birikuvi qoidalaridir. So'zlarning qo'shilishi, unda qismlarning tartibi ma'lum bir ma'nolarni ifoda etadi, masalan, toza va havo so'zlarining har xil tartibda qo'shilishidan har xil xarakterdagi, har xil ma'no.

XULOSA Xulosa qilib aytganda semantik tahlil shunday hodisaki, ushbu vazifa matnda mavjud boʻlgan semantik munosabatlarni aniqlashdan iborat aloqalarni ajratib olish, oʻzaro munosabatlar odatda ikki yoki undan ortiq sub'ektlarni oʻz ichiga oladi. Leksik kategoriyalar u yoki bu qarama-qarshilik, semantik yoki formallik asosida aniqlanadi. PS yoki PVni ko'rib chiqishga qarab, LC so'zlari (yoki ikkalasi) uch turga bo'linishi mumkin: 1) semantik (PS, o'ziga xoslik, semantikaning o'xshashligi, ma'no asosida aniqlanadi) - bularga sinonimiya va antonimiya kiradi. shuningdek, giponimiya va konvertatsiya qilish; 2) rasmiy (faqat PV, shakl identifikatorlari asosida aniqlanadi) - omonimiya; 3) rasmiy-semantik (PV va PS o'xshashligi asosida aniqlanadi) - bu paronimiya. Ushbu printsipga ko'ra, siz har bir ta'rifini yaratishingiz mumkin: Nikandrova I.A. "So'zlarning funktsional semantik guruhi" va "leksik semantik guruh" tushunchalarining o'zaro bog'liqligi to'g'risidagi tushunchalarining mazmunini ko'rib chiqiladi. Hozirgi vaqtda olimlar ma'no va tuzilish xususiyatlariga ko'ra farqlanadigan bu so'z turlarini ajratadilar. Muallif "leksik semantik guruh" tushunchasi rus tilining leksik tizimi uchun so'z turkumlarining asosiy turi degan xulosaga keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M., Erkin va farovon, demokratik O,,zbekiston davlatinibirgalikda barpo etamiz. —T: “O,,zbekiston”, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M., Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. . —T: “O,,zbekiston”, 2017.
3. Mirziyoyev Sh.M., O`zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanadarivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to`g`risida”gi PQ-4038 sonliPrezident qarori.- 2018
4. ЎзбекистонРеспубликаси Президентининг«ЎзбекистонРеспубликасини янада ривожлантириш бўйичаХаракатлар стратегияси тўғрисида» ги Фармони./ Халқ сўзи, 2017 йил 8 февраль.—№28(6722).
5. Е.В.Иванова. Челябинск: Изд-во ИИУМЦ. – Образование, 2007.

7. Пазлиддинова Н.З. Ўзбек тилида фитонимларнинг лексик-семантик хусусиятлари: Филол. фан. бўйича фалсафа д-ри (PhD) ... дисс. автореф. –Фарғона, 2018. – Б. 8-21.

4 Умарова Н.Р. Алишер Навоий асарларининг лисоний-концептуал тадқиқи: Филол. фан. д-ри (DSc) ... дисс. – Фарғона, 2021. – 269 б.

8. Алексеева Л.М., Мишланова С.Л. – Пермь: Изд-во Пермск. ун-та, 2002.199 с.

9. Роман Осипович Якобсон .Language in literature.Canada Univrsity press –1956 P.267 Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 12 | 2022 ISSN: 2181-1385 Cite-Factor: 0,89 | SIS: 1,12 | ASI-Factor: 1,3 | SJIF: 5,7 | UIF: 6,1 572 December, 2022 https://t.me/ares_uz Multidisciplinary Scientific Journal

10. Русский язык: Грамматическое учение о слове Виктор Виноградов

11. Абдиев М. Соҳа лексикасининг систем таҳлили муаммолари. –Тошкент: Халқ мероси, 2004. – 115 б.

12. Абдушукуров Б. «Қисаси Рабғузий» лексикаси. – Тошкент, Академия,2008.